

Oorkonden en Mededelingen

DE KERK VAN SINT-KRUIS BIJ AARDENBURG IN DE XVe EEUW

De historische documenten over de buitenkerken in de XVe eeuw zijn tamelijk zeldzaam. Het Rijksarchief te Brugge bezit een reeks van negentien rekeningen van de kerk van Sint-Kruis bij Aardenburg tussen de jaren 1448 en 1485 (1).

Deze kerk was tamelijk rijk, want ieder jaar sloot de rekening met een boni, alhoewel in sommige jaren grote werken aan het kerkgebouw werden uitgevoerd. Voor het jaar 1451 bedroegen de ontvangsten 24 lb. 15 s. 2 groten, en de uitgaven 16 lb. 14 s. 6 groten., zodat er een boni was van 8 lb. gr. In 1468 bedroeg het boni 4 lb. 2 s. 2 gr., en in 1482 : 13 lb. 3 s. 4 gr., maar in dit laatste jaar bedroegen de inkomsten 43 lb. 2 s. 4 gr. en de uitgaven 29 lb. 18 s. 11 gr. (fol. 19,106,131).

Wat in onze rekeningen opvalt is het feit dat de ontvangsten ten dele „in natura” betaald worden, o.m. in 1448, een stoop en een pint wijn. Ieder jaar, op Goede Vrijdag worden eieren geschonken, b.v. in 1450 zeshonderd eieren en in 1458 vijfhonderd. Verder vonden wij vermeld : in 1450 drie steen vlas (een steen = 2 kgr. 778 gram), in 1448 acht pond klokspijs (een pond = 463 gram), in 1453 een half „lopin” rogge (een lopin = 21,40 liter), en een boom, alsook een onbepaalde hoeveelheid boekweit, en in 1455 een schaap. Nu en dan wordt een gewicht was geschonken.

Verder kocht de kerkfabriek veel was en ponden la-

(1) Rijksarchief te Brugge, fonds R.A.S., nr. 18, en Brugse Vrije, reg. nr. 13269. Voor het eerste register wordt alleen het folio aangegeven, voor het laatste het folio voorafgegaan door „V.”.

ment, omdat de kaarsen ter plaats werden vervaardigd, meestal door de kapelaan, die het ambt van koster vervulde.

De kerk had nog regelmatig inkomsten van begrafenissen en „testamenten”, nu en dan ook van „amen-den”. In later jaren kwamen de „pardoenen” of aflaten erbij, die men kon verdienen of kopen op zekere feestdagen van de zaterdag te vespertijd tot de maandag te vespertijd (V. fol. 6). Deze brachten in 1481 het volgende op: te Pasen 24 s. gr., te Sinksen 15 s. gr., op O.L.Vrouw Visitatie (2 juli) 6 s. gr., op de kermisdagen 12 s. gr., op „Aldercrucendaghe” (14 september) 5 s. gr. (fol. 122 v.).

De omhalingen in de kerk of „vter kerken buerse” worden op bepaalde dagen in rekening gebracht. In 1451 brachten zij 6 lb. 6 s. gr. op, en in 1481: 6 lb. 14 s. 2 gr. Deze laatste waren onderverdeeld als volgt: op Kerstdag 8 s. 4 gr., op O.L.Vrouw Lichtmis 17 s. gr., op Goede Vrijdag, in geld 4 s. 6 gr. en in eieren en vlas 5 s. 3 gr., te Pasen 20 s. gr., te Sinksen 32 s. gr., op O.L.Vrouw Visitatie 6 s. gr., op de kermis 11 s. gr., op de Kruisvinding 5 s. gr., op Allerheiligen 10 s. gr., en na Allerheiligen tot 4 december (Sinte-Barbaradag) 15 s. gr. In 1483 was de opbrengst van de kollekten 7 lb. 10 s. 6 gr., waarvan 6 s. gr. voortkwamen uit de offerblok.

In de laatste rekening (1483) zien wij dat in ieder uitvaart er iets bijbetaald wordt voor de „refexie” of herstelling van de toren.

De uitvaarten waren een belangrijke bron van inkomsten voor de kerk. De kosten van de begrafenissen werden door de algemene vergadering van de parochianen vastgesteld. Zo lezen wij na de rekening over 1473 (fol. 154 v.) de voorwaarden om binnen de kerk begraven te worden. Wie zijn graf in het koor wilde, betaalde 15 s. gr.; in de kapellen van het H. Kruis en van O.L. Vrouw was het 10 s. gr. Maar niemand bezat door deze betaling de „yghendom” of het eigendomsrecht van zijn graf. Indien een familielid in hetzelfde graf wilde begraven worden, betaalde het opnieuw de volle prijs.

Voor het luiden van de „hendelklokke” betaalde men 12 gr. met de grote klok en 8 gr. met de kleine. Deze sommen gingen voor de helft naar de kerkfabriek en voor de ander helft naar de klokluiders. Voor elke „poose” met de grote klok moest 2 s. gr. betaald worden. Indien vrienden en magen zelf de „poose” wilden luiden, dan moesten zij toch de volle som betalen.

In de tijd van onze rekeningen vinden wij achtereenvolgens als pastoor te Sint-Kruis: Pieter Spakerik, die overleed circa 1448. Hij werd opgevolgd door Jan de Puut, die in dienst bleef tot Kerstdag 1451, toen hij vervangen werd door Costinc Benne, die pastoor zou blijven tot aan zijn overlijden in 1480. Na hem kwam Gillis Brande als „prochiepape”.

De pastoor werd bijgestaan door een kapelaan, die ook het ambt van koster vervulde, en waarschijnlijk ook school gaf. Want in het jaargetijde voor de ziel van pastoor Costinc Benne in 1483, worden 2 groten voorzien voor de betaling van de „scolieren” (fol. 130).

De achtereenvolgende kapelannen waren: Lauwereyns (1458-1470) Nicasin of Casin, die in 1483 vervangen werd door Pieter Zoetins.

Gewoonlijk ontving de pastoor ieder jaar als betaling van 10 tot 24 s. gr., en de kapelaan 12 groten. Zij hadden daarenboven nog andere inkomsten, o.m. uit de begrafenis en jaargetijden, waar het aandeel van de pastoor schommelde tussen 2 s. 1 gr. en 8 gr., en dit van de kapelaan tussen 8 en 4 groten.

Wanneer de pastoor op Goede Vrijdag en Pasen predikte, werd hij vergoed met een lam, dat van 13 tot 16 gr. waard was; eens kreeg hij voor deze dienst een vergoeding van 2 s. gr. (fol. 71 v., 92 v., 105). Ieder jaar werd hem te Sinksen 6 gr. betaald „van den sakramente”. Hij leverde gewoonlijk het brood en de wijn voor de missen, waarvoor hij ook afzonderlijk vergoed werd. De „prochiepape” moest over voldoende inkomsten beschikken, aangezien pastoor Costinc Benne een jaargetijde had gesticht, waarin de hoogste vergoedingen werden uitbetaald: 2 s. 1 gr. voor de pastoor, 8 gr.

voor de kapelaan, 2 gr. voor de scholieren, en dertien „provenden” in brood en geld ten voordele van de armen voor een gezamenlijk bedrag van 2 s. 2 gr. (fol. 110).

De kapelaan wordt betaald om kaarsen te gieten, om de kerk te „vagene”, om de doopvont te onderhouden, om de H. Olie te halen met Pasen, enz.

Meestal kwamen „graeu broers” of minderbroeders van Sluis prediken in de Goede Week en met Sinksen; waarvoor zij iedermaal 2 s. gr. ontvingen en eens, in 1456, een lam van 26 1/2 gr. In 1481 werd hen te Sluis, als betaling, „500 burkel houts” geleverd voor het prediken op Goede Vrijdag en op Pasen.

De rekeningen geven ons enkele gegevens over de feesten die in de kerk werden gevierd. Met Witte Donderdag werden 125 krakelingen en bier in de kerk uitgedeeld. Met Pasen waren het „lyfkouken”, in 1464 elf en in 1468 125 stuks. Na de Paaskommunie werd aan de gelovigen wijn te drinken gegeven, daartoe werd in 1464 drie en half stoop bastaardwijn aangekocht, en in 1468 twee en half stoop.

Sinksen werd speciaal gevierd. Ieder jaar werden op die dag en op H. Sakramentsdag „pipers ende trompers” besteld. In 1450 waren het een „clærhoene” die 40 gr. ontving en twee trompers, die samen 4 s. gr., of 48 gr. ontvingen. Met Sinksen kwam een minderbroeder uit Sluis prediken, waarvoor hij 2 s. gr. ontving. Er ging waarschijnlijk een processie uit, waarbij de trompers te pas kwamen, want in 1464 worden voor Sinksen twee handtoortsen aangekocht. In deze processie, alsook in deze van H. Sakramentsdag, gingen vanen mede. Daarvoor werden in 1458 dertig ellen franje aangekocht, en in 1467 voor twee groten zijde. In dit laatste jaar werden nieuwe vanen gemaakt.

De kerk bezat vijf altaren, die in 1483, na het vergroten van de kerk, gewijd werden (fol. 127 v.). Als heiligenbeelden vinden wij O.L.Vrouw en Sint Antonius, die in een glazen kastje stonden. Het kastje waarin O.L.Vrouw stond, werd reeds in 1456 vervaardigd „Be-

taelt vanden tabernakel te makene daer Onse Vrouwe in staet : 12 gr." (fol. 46).

„Aen de pilare" stonden de beelden van Ste Katerine en Ste Barbara, die in 1456 te Gent waren aangekocht. In hetzelfde jaar werden nog vernist : St. Elooi, St. Kristoffel, St. Niklaas en St. Jan. In 1458 werd een „huze-kin" gemaakt voor St. Niklaas en Ste Elisabeth. Het O. L. Vrouwbeeld was omgeven door gordijnen (fol. 63, 64 v.). In 1467, na het vergroten van de kerk, werd 12 s. gr. betaald om apostelbeelden te maken. De kerk was voorzien van een oksaal en een predikstoel en bovendien van banken (fol. 71 v., 73).

Het binnenste van de kerk was gewit, want in 1463 wordt kapelaan Lauwereyns 2 s. gr. betaald „vander kerken scone te makene alsoe gewit was".

Het kerkgebouw was gedekt met daktegels en de grond bedekt met „paveerstenen" (fol. 73, 78 bis, 87 v.).

In 1467 werd een nieuwe toren ontworpen. De kerk van Sint-Kruis bezat twee klokken. De ene werd hergoten in 1463. Zij woog 1914 1/2 pond tegen 2227 1/2 pond vroeger (fol. 72). In 1466 werd de tweede klok hergoten. Voor deze laatste werd de klokspijs te Mechelen aangekocht, en per boot gebracht tot Coxyde bij Sluis (fol. 91 v. - 92 v.). In beide gevallen werd „mirre en tymeane" aangekocht om de klok „karsten te doene". Deze klokwijding was het werk van de deken, die daarvoor 2 s. gr. betaald werd. In 1463 worden de twee klokluiders ieder 5 s. gr. betaald om gedurende het jaar te „luyene", daarbij komt nog 5 s. gr. van „bayaerdene" (fol. 73 v.).

Over de liturgische vaten en andere kerkornamenten vinden wij in 1463, een kelk gekocht „jnde brugghe-mart" of Meifoor, voor 3 lb. 6 s. gr., en een zilveren lepeltje voor 13 gr. Het wijden van kelk en korporale kostte 12 gr. (fol. 71 v.). In 1446 wordt de oude kelk hersteld, en in 1483 te Brugge een andere kelk hersteld en verguld voor 6 s. 6 gr. (fol. 78 bis en 127 v.).

Verder worden nog vermeld : „een paesbaerde" aangekocht in 1451. Het herstellen van het wierookvat in

1466, waarvoor ieder jaar enkele ponden wierook en buskolen werden aangekocht. Wij hebben dan nog twee „ampullen”, kandelaars en twee „quispelstocx” (fol. 100, 141, V. 12 v., 58 en 71 v.).

Als kerkgewaad wordt opgegeven een „casule” in 1458 op de bruggemarkt aangekocht voor 22 s. gr. Een tweede kazuifel werd hersteld, evenals de „manipelen” en de stoel. Verder worden in 1458 negen ellen lijnwaad aangekocht tegen 3 s. 4 1/2 gr., waarmede voor 20 gr. twee alben vervaardigd werden, en in 1474 nogmaals negen ellen lijnwaad, waarmede een „overslop” werd vervaardigd tegen 16 gr. (fol. 53, 58 v., 141).

Wat de liturgische boeken betreft, die nog volledig met de hand waren geschreven, deze werden verzorgd door de Aardenburgse kalligraaf Johannes de Buc. In 1453 bond hij twee boeken in voor 18 gr. In 1464 worden hem 20 s. gr. betaald om de „lessenarys ende den messael” te lijmen en in te binden, „ende te doene datter an behoort”. In 1483 werd hem 20 s. gr. betaald om „8 quaternen te scriuene jnden leccionaris ende jnden messael”. Voor ieder „quaterne” ontving hij 2 s. 8 gr. In 1467 had hij voor 8 gr. een processionale ingebonden en aangevuld met enkele bladen perkament, en in 1469 werd hem 17 s. gr. betaald „van der kerken bouken te scriuene” (fol. 24 v., 78 bis v., 83, 99 v. en 113).

In 1451, waren de Gentenaren in opstand gekomen tegen hertog Filips de Goede en kwamen zij Brugge aanvallen, dat trouw bleef aan de hertog. Uit vrees voor een mogelijke plundering door de Gentenaren, had de kerk van Sint-Kruis al haar schatten in een kist of „scrine” geborgen, en deze in veiligheid gebracht in een klooster te Brugge. Na de slag bij Gavere, waar de Gentenaren op 22 juli 1453 het onderspit moesten delven, liet de geestelijkheid van St.-Kruis „der kerken scrine vten cloostre doene” en uit Brugge terughalen (fol. 24 v.).

De parochie van Sint-Kruis behoorde vroeger kerkelijk bij Aardenburg, waarvoor ieder jaar in de kerkre-

keningen een vergoeding wordt ingeschreven ten voordele van de „vier prochie papen” van Aardenburg.

De rekeningen bevatten ook nog interessante gegevens over het vervoer in die tijd. Zo zien wij b.v. dat in 1448 tweehonderd „paveerstenen”, die 14 s. gr. hadden gekost, te water naar Slepeldamme werden gebracht, waar de Aardenburgse Ede in het Zwin liep. Daar werden zij overgeladen op een kleiner schip. Dit kostte 4 gr. en men moest aldaar 20 miten tolrecht betalen. De stenen werden naar Aardenburg overgebracht voor 6 gr., om aldaar op wagens geladen te worden en naar Sint-Kruis gevoerd. Alhoewel de afstand Slepeldamme-Aardenburg veel groter was, waren de vervoerkosten te land veel hoger en bedroegen 16 gr. (fol. 5).

JOS. DE SMET

HET PORTRET VAN L. RAMEAU,
DOOR J. B. SUVEE,
IN HET STEDELIJK SCHILDERIJMUSEUM
TE BRUGGE

Onder nr. 136 bezit het Stedelijk Schilderijenmuseum te Brugge een mooi portret van Louis Rameau, goudsmid van het Franse Hof (olieverf op doek, 98 cm hoog bij 80 cm breed). Het werd geschilderd door zijn schoonzoon, de bekende Jozef Benedictus Suvée, die in 1743 te Brugge werd geboren en in 1807 te Rome overleed als directeur van de Franse Academie aldaar.

Hoe dit schilderij in het bezit van de stad Brugge kwam, is niet gekend. De vroegere catalogus van de stedelijke schilderijenverzameling, door W. H. J. Weale (1), vermeldt niets dienaangaande, en E. I. Strubbe &

(1) *Catalogue du Musée de l'Académie de Bruges*, Brugge-Londen, 1861.

(2) *Stedelijk Museum van Schone Kunsten. Geïllustreerde Catalogus*, 3e editie, Brugge, z.j. Er bestaat ook een Franse en een Engelse uitgave.